

LUND UNIVERSITY

Vad blev det av Kull? Fakirens spexarvän Carl J. Kullenbergh

Bjerstedt, Sven

Published in:
Fakirenstudier

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bjerstedt, S. (2006). Vad blev det av Kull? Fakirens spexarvän Carl J. Kullenbergh. *Fakirenstudier*, XX, 12-28.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Vad blev det av Kull? *Fakirens spexarvän Carl J. Kullenbergh*

Sven Bjerstedt

Det är sällan Axel Wallengren i sina skrifter uttrycker beundran för en annan skämtare. När det någon gång händer, eggas nyfikenheten.

På en improviserad tribun stod Kull, med ett par hornbågade glasögon på näsan, ett "sött" leende kring läpparna och ett kollegiihäfte i sina hopknäppta händer, och drog på allmän begäran den s. k. "sompen". "Sompen" var ett parodiskt föredrag i kolportörsstilen, alltså varierat efter tillfällets behov och med inströdda pikar för dagen. "Sompen" var något i sitt slag enastående, och Kull hade alltid något nytt att inlägga, just där man minst väntade det.

Ärade ansjovisfiskar!

I dag vill jag tala för eder om ett mycket viktigt spørsmål, om tjarleken. Inte om tjarleken till den snöda mammon, som du där utövar, du broder med den fula näsan; icke heller den oskeckeliga tjarleken till vaktmästarens piga, som du, förstockade broder, misstänkes för. Utan om den för oss alla nödvändiga tjarleken till de hedniska och afrikanska negrarna, de där vandra i synd och sand ända upp till munnen, med vilken de i sin förstockelse äta upp missionärerna.

(Axel Wallengren, "Mannen med två huvuden", *Samlade skrifter* 2, 1924, 40 f)

Av Wallengrens närmaste kamrater var det knappt någon som kom att liksom han pröva "yrkeshumoristens" bana. (Mer än tillfälligtvis, förstås: John Wigforss med *Sten Stensson Steen*, Waldemar Bülow med sina *Allvarsord*.)

Desto mer intressant att studera undantaget Kullenbergh, i Wallengrens novell kallad Kull men senare mest känd under sin pseudonym Kul. Han var utan tvekan på sitt sätt tongivande i kretsen under avgörande år kring 1890. I citatet ovan ger humoristen Wallengren sin tribut till en spirande skämtarkollega. Drygt tjugo år senare kunde Kullenberghs gärning sammanfattas: "Under sin göteborgstid skrev K. en mängd revyer, som gjorde mycken lycka på grund av sitt uppsluppna humör och inte minst på grund av mängden av vitsar." (Dödsrunan i *GHT*, 17.7.1918.) Kullenbergh har sedan dess drabbats av glömskan. Uppgifter om honom gräver man idag fram endast med svårighet.

Jag skall här sysselsätta mig lite med frågan om humoristen Kullenbergh i någon utsträckning bar ett fakiriskt arv med sig. Det är rimligt att i sammanhanget också försöka belysa en större fråga: vem var han?

Don Juan och Sompen

I Axel Wallengrens spex *Guvernörens staty* (1892) kreerades rollen som Leporello av den blivande teaterdirektören, jur. stud. Carl Deurell. Om honom och om Fakirens spex kan man läsa i *Fakirenstudier XVI*, 2002, 26-38.

Rollen som Don Juan i samma spex, och möjligen även som medförfattare, spelades av en annan juris studerande med det anslående namnet Carl August Jeansson Kullenbergh (1867-1918). Han tillhörde den kända kalmarsläkten Jeansson, var son till en spritbolagsdisponent och kusin till industrimannen, den konservative riksdagsledamoten John Jeansson (1865-1953). Själv antog han emellertid moderns släktnamn Kullenbergh (skrev sig "Carl J. Kullenbergh") och kom som tidningsman och "kvick revyeförfattare" att vara verksam framför allt i Göteborg och Gävle. (Sjöström, C., *Kalmar nation i Lund 1670-1914*, Lund 1915, 201-202; Elgenstierna, G. (utg.), *Svenska släktkalendern* 1936, Uppsala 1935, 445-450; Swartz, E. Cson, "Jeansson från Karlskrona", i: *Genealogia Gothica*, 1931, I:4, 255-269.)

John Wigforss' bidrag i minnesvolymen *När vi lågo i Uppsala och Lund* (1906, 304) varierar den bild av Kullenbergh i Tua-miljön som redan Wallengren gett oss:

Här drog den outtröttlige lustighetsministern K., numera publicist, en historia kallad "Sompen", hvilken aldrig förfelade sin verkan och för resten med en fyndighet, som syntes outtömlig, varierades från den ena gången till den andra; det var en parodisk kolportörspredikan, hvori den rätta församling, för hvars förkofran kolportören tänktes arbeta, förliknades vid en fisksump.

De epitet som Wigforss här förser Kullenbergh med kompletteras på annat ställe i samma skrift (279): "för närvarande stor revy författare och blyxt-vitzare i en stad, där slika naturgåfvor skattas högt". (Det är i detta sammanhang som Wigforss nämner Kullenbergh och även sig själv som medförfattare till spexet *Guvernörens staty*.)

Förutom i Wallengrens spex rörde sig Kullenbergh även i ett annat sceniskt sammanhang på Akademiska Föreningen 1892 sida vid sida med den blivande skådespelaren Carl Deurell. Det var i det småländska lustspelet *Den le'a högfärda*, författat av deras gemensamma nationskamrat i Kalmar nation, sedermera tidningsmannen Theophil Petersson (1869-1912). (Denne ingick tillsammans med bland andra Axel Wallengren i karnevalskommittén 1892. Se Fredrik Tersmeden, "Kommentarer till 'En studentkarneval'", *Fakirestudier XIII*, 1998, 38 f.) I lustspelet gjorde Deurell en dräng, Kullenbergh en klockare. Båda fick beröm i recensionerna. *Tidningen Lund* kallade Kullenberghs klockare Esaias Napoleon Melchisedek Lundekvist "en komisk figur af rang och värde" (11.4.1892).

I Wallengrens novell (1895) kallas han "juristen Kull, outhärlig komiker vid alla studentspex och beundrad för sin förmåga att härma folk – i all synnerhet småländska läsarpredikanter, vilket var hans stora bravonummer" (*Samlade skrifter* 2, 1924, 20). På ett par ställen i novellen framstår han som en rätt grym practical joker, glad att "dupera inskränkta personer" (21, 37 f.). – I Paul Rosenius' roman *De unge gubbarne* går Kullenbergh under namnet "Kul" (som då, 1909, var hans sedan länge inarbetade pseudonym), och "sompen"-spektaklet skildras ännu en gång (126): "Med af salvelse dallrande

stämman hänvände han sig till än den ene och än den andre af de kringstående syndarna bland hvilka han fiskade." (Rosenius återger det också i *Mitt gamla Lund* 1952, 34.)

Dessa vittnesmål tyder väl på att Kullenbergh redan under tidigt 1890-tal hade en egen humoristisk profil. Axel Wallengren, huvudförfattaren till *Guvernörens staty*, kallar honom alltså "outhärlig".

*

Efter skolgång i Kalmar och juridisk preliminärexamen i Lund 1888 hade Kullenbergh genomgått skriftliga prov till hovrättsexamen. Han lämnade Lund 1892, gifte sig i London med Mathilda Lundin och vistades sedan i Norra Amerika 1892-94, tydligen som journalist. (En yngre broder blev f. ö. affärsman i Brooklyn.) Han var medarbetare i Göteborgs-Posten 1894-96, därefter i Morgon-Posten och Göteborgs Morgonpost 1896-1907, redaktionssekreterare i Hvar 8 Dag från 1899 och därefter i Gefle-Posten 1907-10. Han gifte sig för andra gången i Oslo 1904 med Nancy Johannesen. Kullenbergh lämnade Gävle 1910 och blev fri skribent i Stockholm; bland annat medarbetade han i Vecko-Journalen och Stockholms-Tidningen (nu under signaturen Charley). Han avled efter en kort tids sjukdom 16 juli 1918 på Sabbatsbergs sjukhus och tycks inte ha efterlämnat någon familj; den enda dödsannons jag kunnat uppspåra är undertecknad "Syskonen" (*SvD* 18.7.1918).

Vid sidan av journalistiken var han revy författare och lär sammanlagt ha skrivit tjugoen revyer. De flesta uppfördes i Göteborg, där Kullenbergh förstås hade en beaktansvärd medtävlare i Axel Engdahl.

I efterhand kan styrkeförhållandena framstå som ojämna: *Myggans Nöjeslexikon* ger Engdahls revyer påfallande stort text- och bildutrymme och en uttömmande behandling, medan Kullenbergh – felstavad – avverkas på några få rader. Det måste konstateras att vår hjälte numera lyser med sin frånvaro där man hade hoppats finna spår av honom: i uppslagsverken, Pressarkivet, Svenskt visarkiv.

Jag har endast hittat ett bevarat brev av hans hand (i Göteborgs universitetsbiblioteks handskriftssamling); Kullenbergh är i penningförlägenhet strax före flytten till Gävle sommaren 1907 och förklarar

sig för GHT:s redaktör Henrik Hedlund vara "i det mäst trängande behof af 30 krr. för min resa". Det är det enda. I det följande får vi försöka lära känna honom genom det han själv publicerade i tryck – som levnadstecknare, kulturdebattör, kåsör och framför allt som författare till revykupletter.

Levnadstecknaren

Kullenberghs humoristiska alstring spreds främst genom flyktiga medier: dagstidningskåserier och revyföreställningar. När han en enda gång publicerades mellan bokpärmar var ärendet av tyngre natur: en Andrée-biografi.

Fakiren hade använt högaktuellt stoff då han ett par gånger raljerade med ballongfararen: först i *Söndags-Nisse* i mars 1895 ("Den stora ballongfärden till norra polen"), sedan i förordet till *Lyckans lexikon*, som kom ut sommaren 1896, just då Andrée-expeditionen enligt planerna skulle starta.

Några år senare, 1898, utkommer journalisten Kullenberghs enda bok *S. A. Andrée. Hans lif och person*. Den är minst av allt raljant. Skildringen bygger i stora delar på intervjuer med nordpolsfararens syskon och barndomsvänner. Som Andrée-biograf har Kullenbergh valt sitt tillfälle: den drygt hundrasidiga skriften utkommer i ovisshetens tid, och han har kunnat förse levnadsteckningen med ödesmättade avslutningsord (128):

Hvad batar nu att gissa, att diskutera svårigheterna och väga möjligheter! Må de som tro och hoppas ej vänta förgäves, gifve Han, som styr verldsaltet, att de som tvifla och gifvit upp allt hopp, måtte med oss andra få upplefva den stora dag, då Andrée, Strindberg och Fränkel komma åter.

Med genren följer väl automatiskt en högaktningfull stil. Kullenberghs Andréeporträtt saknar inte egenartade drag (38 ff):

Redan som yngling utmärkte sig Andrée för sina enkla, sobra vanor, sin stränga pligttröhet och sin likgiltighet för

moderna nöjen. [...] Sprit, tobak och kortspel äro tre ting, på hvilka Andrée aldrig spillt tid eller dess ekvivalent pengar. [...] "Men något har väl Andrée så väl som andra visat smak för?" utropar Ni, förvånad öfver en så frejdad mans enkelhet! Ja, förvisso. Han har alltid tyckt om frukt, efterrätter, sötsaker, pepparkakor och – småbarn. Under en tid [...] lefde Andrée till stor del på bakelser, fikon, äpplen o. d. Naturligtvis förstörde detta för flere år hans helse, hvilken ej förbättrades af det ymniga isvattendrickandet under vistelsen i Amerika.

I Per Rydén's omfattande *Den svenske Ikaros* (2003) presenteras litteraturen och mytbildningen kring Andrée grundligt. Men Kullenberghs bok finns inte med.

Kulturdebattören

Som tidningsman intresserade sig Kullenbergh inte minst för teater, litteratur och (om än motvilligt) film. Någon gång tog han till orda även utanför sin egen tidning. I *Thalia* 1910 (nr 15, 4-5) kommenterar signaturen Kul ett aktuellt förslag om en resande folkbildningsteater. Problemet med denna idé är, menar han, att teatermänniskorna själva saknar allmänbildning. (Han hade framfört samma synpunkt i ett kåseri i *Morgon-Posten* redan 13.2.1904.) Denna brist yttrar sig enligt Kullenbergh framför allt i undermålig interpunktion och meningsbyggnad, "något så genomgående obildadt". Den gamle juridikstudenten framstår som en känslig natur på detta område och hade sannolikt haft svårt att finna sig till rätta med senare tiders svävande bruk av prepositioner:

hur man kan försvara att t. o. m. i de stora tidningarnas teaternotiser dagligen läses om premiär *på* en pjäs, ett högst obildadt uttryck, som leder sitt ursprung från okunniga teatersekreterare. När få vi läsa om *repris på* en pjäs?

Kåsören

I *Morgon-Posten* (Göteborg) framträdde Kul varje lördag under rubriken "I förbifarten" och kommenterade ett urval av veckans nyheter, världspolitik såväl som teaterskvaller, i kåserande ton. En kollega skrev långt senare om en "kunnig och mångsidig tidningsman": "Kullenbergh var klippt och skuren till publicist. Referent, klippare, översättare, teaterrecensent och kåsör – allt i en person." (GHT 29.12.1934)

Några stickprov ger vid handen att "fakir-artade" formuleringar förekommer ytterst sparsamt i Kullenberghs kåserier. Någon gång kan man möjligen ana en fläkt av Fakiren, men pregnansen och elegansen saknas.

Stadskemisten i Milwaukee har vid undersökning funnit öfver 90 millioner otäcka baciller på en enda dollarsedel. I proportion skulle en stackars tia då rymma omkring 200 millioner baciller.

Af människokärlek erbjuder jag mig att mottaga så många tior som möjligt och äfven andra sedlar, som misstänks vara behäftade med sagda åkomma. Vi skola nog få dem parasiticide! (*Morgon-Posten* 13.2.1904)

Idén och utgångspunkten för detta skämt har sina förtjänster – eller kunde haft, i rätta händer. Det andra stycket i citatet lider av en tungfotad klumpighet som minskar effekten.

Ibland märks en strävan att vara drastisk, utan att fördenskull någon vidare komisk poäng uppnås:

Det senaste afrättningsmodet i Amerika omtalas af Svenska Kuriren. En man, som dödat sin svärfar, hängdes härom dagen, men före exekutionen fick han tillåtelse att skaka hand med alla de närvarande, omkring 500 personer.

Efter den ceremonien måtte hängningen ha varit en lindring. (*Morgon-Posten* 6.2.1904)

När kåsören tilltalar sin läsare, kan formen om än inte innehållet ibland påminna om Fakiren:

Skottdagen är också gången. Gick Du skottfri, dyre läsare? Träffade Dina glödande skott rätt person, älskade läsarinna? Höll Du stånd, unge man? Lyckades Du snärja någon manlig själ, Du lika fagra som falska kvinna? (*Morgon-Posten* 27.2.1904)

Men här är det väl framför allt fråga om klichéer i kåserigenren. Fakirens särpräglade tredjepersonsomskrivningar (av typen "den, som skriver dessa rader") tycks däremot aldrig användas av Kul; han skriver "jag".

Apropå citatet om skottdagen kan man notera hur kåsören Kul påfallande ofta återvänder till könens olikheter, äktenskapet som fängelse o.s.v., teman som förstås har en stark tradition i genren. Redan i skottårets första kåseri (2.1.1904) målar han ut farorna:

Må Amor bevara Dig från sina pilars glödande skott! Vet, att det nu är åtta (8) år sedan kvinnorna hade friarerätten i sin hand och mun. Var försiktig!

(Ett känsligt sinne kan möjligen detektera en svag fakirisk bris bakom det högtidligt klingande imperativet "Vet".)

*

Gävle är inte Göteborg. Efter flytten verkar kåsören Kul inte heller riktigt vara densamme. I *Gefle-Posten* (fortfarande under rubriken "I förbifarten") ägnar han sig helst åt att variera temat "ur led är tiden" i många tonarter. Hans utfall riktas gärna mot vädret, skatterna, filmens segertåg, Nick Carter-litteraturen och de ouppfostrade medmänniskorna. I ljuset av vad vi läst om hans predikantsatir "Sompen" tycks det som om Kul nu bytt bort ungdomsårens åskådning mot en mindre frisinnad. Fakiren Wallengren är långt borta; tankarna förs snarare till den gamle konservative landsortskåsören Sigurd (Alfred Hedenstierna). I någon mån kan detta kanske också ha att göra med *Gefle-Postens* profil under redaktören, friherren Dan Åkerhielm

(också gammal lundastudent). Visserligen förekommer vitsar också i Gävle-kåserierna, om än sparsamt (15.5.1909):

Är det nu redan lördag igen. Hvad tiden rusar tillochmed i denna nyktra stad.

Under sin stockholmstid framträdde Kullenbergh, nu under signaturen Charley, i rollen som dagsverspoet i *Stockholms-Tidningen* (fortfarande under rubriken "I förbifarten"!). En strof ur dikten "Elektriskt landtbruk! (En glad framtidsbild.)" kort före hans bortgång ger prov både på gott humör i kristid och på handlag med genren (*Stockholms-Tidningen* 18.5.1918):

Vi hoppas potatisens knölar
ska gro med elektricitet,
vi hoppas att boskapen bölar
av glädje, när snart den får se't:
hur klövern elektriskt far opp
att göda dess magrade kropp!

Revyförfattaren

I Pressarkivets klippsamlingar (Biografiska delen, Serie I, vol. 188) finns ett enda odaterat Kullenbergh-klipp, med oklar proveniens, där revyförfattaren i yttersta korthet lämnar några "revybiografiska uppgifter". De handlar närmast om debuten *Willes nyårsbjörnar*, som han skrev tillsammans med Gustaf Uddgren 1898. (Det är samme Uddgren, rekordroddaren, vars symbolistiska poesi Axel Wallengren hade recenserat och parodierat så hårdhänt några år tidigare; samme Uddgren som längre fram såg till att Strindbergs dramatik först nådde vita duken via ett egenartat producentpar: varietéartisten Anna Hofmann Uddgren – känd som "Fia Jansson" – och hästhandlaren N. P. Nilsson – känd som "Häst-Nisse".)

Den gick visst bortåt ett 20-tal gånger – vackert så för den tiden. Alltid befriade den oss väl för någon nyårsbjörn. Jag

minns från densamma, att jag en kväll på grund af ett oförvålladt "messfall", – vitza nu inte och tro att jag talar småländska! – helt oförberedd åtog mig att spela en af hufvudrollerna. Naturligtvis ytrade en god vän efteråt, att jag spelade bättre än jag skref. En kolossal komplimang!

Den svenska litteraturens "förste modernist" Gustaf Uddgren ägnade sig alltså ett par år efter debutfiaskot åt att skriva nyårsrevy tillsammans med Kullenbergh. Dessvärre tycks inga textprov ha överlevt från deras samarbete, som skedde under dubbelsignaturen Rubb och Stubb. *Willes nyårsbjörnar eller Här ska' fyllas* gavs på Folkteatern i Göteborg januari 1898. I reklamen kallades den "göteborgsrevy med raljeri, kanaljeri (inte fylleri), paletter, lavetter, sång och baletter i två tablåer utan uppehåll".

Nyårsrevyerna anmälades då som nu ofta i flera tidningar. Sådana recensioner utgör dock rätt enahanda läsning; som regel gäller att har man läst en, har man läst dem alla. Så meddelar *Morgon-Posten* t. ex. (2.1.1904) om en Kul-revy att den

verkade något för långt utdragen. Några strykningar skulle helt säkert låta de goda poängerna bättre framträda. Uppsättningen var praktfull och balletterna vackra. Bifallet lifligt. Författaren inropades flera gånger.

Den veterligt enda samlade bedömningen av Kullenberghs gärning som revyförfattare gjorde göteborgspublicisten C. R. A. Fredberg. Hans historiska översikt över "Göteborgsrevyerna och deras författare" publicerades postumt i tolv lördagsbilagor till *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (13.10.1934–5.1.1935). Någon framträdande roll i denna exposé spelar inte Kullenbergh, trots att han "hade tillverkat ej mindre än tjugoen revyer". Han behandlas under rubriken "Andra revyförfattare" (29.12.1934), och redan i inledningsorden klargör Fredberg sin syn på rangordningen i sekelskiftets göteborgsrevyer:

Som medtävlare till Engdahl i revyskrivandets konst på Göteborgsteatrarna framträdde under nära ett årtionde publicisten Carl J. Kullenbergh. Någon särskilt stor lycka

gjorde han ju inte i den egenskapen, men det må erkännas att han i tävlingen kom in som god andre.

(De två närmast föregående avsnitten i den revyhistoriska följetongen hade ägnats just åt Axel Engdahl. Avsnittet "Andra revyförfattare" handlar om Kullenbergh och om – Fredberg själv!)

*

En möjlighet för oss att så här hundra år efteråt själva studera Kullenbergh som revyförfattare erbjuds i tryckta kupletthäften från några av hans revyer. Fredberg noterar om en revy (*Fridsbasunen* 1899, "hans bästa spex") att den "överflödade av våldsamma vitsar". Ännu i dödsrunan lever som vi har sett minnet av "mängden av vitsar" i Kullenberghs revyer. Kanske flödade de som mest i de talade partierna, men även i de bevarade kupletterna är vitsigheten åtminstone emellanåt ett iögonenfallande drag. Höjda kaffepriser besjungs i revyn *Det stora valmötet* (1903) av en klagande torgmadam i visan "En röst från torget":

En fatti vågar inte gräl att *mocka*
Det till och med kan *kosta rika* mynt!
[---]
Ack råg och korn ä' ej *gua te mala*
Därför till mina kaffeböner lyss!

Ordlekar och rim med fransk brytning kommer till användning när parisiskorna Nini och Nana några år tidigare besjunger världsutställningen (*Hoppla, pappa måste se det!* 1901):

Välkomna till Paris
Vi nu önska en och hvar,
Här uppå många vis
Man så madagaskigt har!
Ici hwarenda *menska*
Sig amyserar bra,
Båd' tyska, norska, svenska
Man hör på gatorna!

I samma revy anspelar en vitsig duett på en illa byggd kaj i Göteborg: den var otillräckligt fylld och rasade samman, varvid man kunde hamna i Göta älv. Här om sjunger Majtösen och Kajdrösen(!): "Ej det fylleriet tål jag!"

Fredberg nämner ett succénummer i revyn *Fridsbasunen* (1899): det var en sång på den oerhört populära melodin Kväsarvalsen som sjöngs av "Brolingen". Denne utgör förstås en anspelning på Kolingen men hade tydligen också en aktuell förebild i verkligheten, en "stackars vilsekommen Göteborgsgrabb" som bodde under en bro i östra Hamnkanalen, "mitt för polisverket":

Jag byggt mitt hus inunder bron
Justament vid polisstation.
Ty – tänkte jag i mitt stilla bo –
Här får för polisen du säkert ro.
Jag är den bussigaste broling,
som ni nånsin i livet sett,
Och moderbrodern, som ä' koling,
Är mot mig blott en svagdricksskvätt.

Fredberg tar denna kuplett till utgångspunkt för kritiska anmärkningar om Kullenberghs versskrivartalanger: "Som man ser sluter sig orden lite knaggligt till melodien – kuplettens formgivning var inte heller Kuls starka sida". Det är poängglöst att nu försöka argumentera om den saken, men kanske kan ett och annat i exemplen ge anledning till en mildare bedömning.

Till revyns uppgifter hör ju att kommentera det politiska. År 1903 häcklade man gärna Ernst Meyer, ty, som Nordisk Familjebok sammanfattade saken: "Af de under hans finansminister-tid utfärdade författningarna och vidtagna åtgärderna voro flera af märkligare beskaffenhet, såsom [---] förordningar om skatter å maltdrycker och punsch". I sommarrevyn *Gamle Seidelberg* (1903) är den spexrimmande Kullenbergh ännu mer koncis:

[---] ministär med *Meyer i* –
Ty det blef bara prejeri!

Världsläget har väl gjort att denna revy till stor del kommit att kretsa kring flaskor och flaskors innehåll. Så framträder exempelvis Svagdrickan med en egen sång ("Den skattefria"), och i en duett klagar Helan och Halfvan:

Ack, ni minns i forna dagar,
Då fanns inga dumma lagar!

[---]

Punschen, punschen det var lifvets salt
Hade man den, så hade man allt!

vilket möjligen är djupt känt men mera spirituöst än spirituellt. – Ett spänstigare nummer är finansministerns sång "Skatt, skatt! (mel. ur 'Glada gossar' af Suppé)" med refrängen:

Jag vaktar ömt min skatt
Och räknar dag och natt:
Skatt på mat och skatt på prat och
skatt på kärlek och på hat och
Skatt på vin och svin och grin och
lin och skatt på gammal hampa,
Skatt på snus och skatt på rus och
skatt på sus och skatt på dus och
Skatt på krus och mus och ljus och
skatt på släcka lampa!

Även den som inte omedelbart kan sjunga med i visan kan nog ta den som intäkt för en viss rytmisk säkerhet hos kuplettörfattaren Kullenbergh.

En del av de vitsar som nämnts i det ovanstående kan förstås mycket väl ha fiskats upp ur det göteborgska folkhavet. I *Tidens dag* (1906) framtonar Kullenbergh också som effektiv i den folkliga serenaden:

O, min Agusta, mig lifvet förljufvande,
O, min berusande kössautomat,
O, min Agusta, kärleken berufvande,

Du är för mig såsom körften i spa't!

[---]

O, min Agusta, min ros ej förvessnande.
Du är mitt hjärtas patentmedesin,
Jag aldrig varder på dig nånsin lessnande
Ty i kärlek hafver jag deseplin.

I dessa sammanhang går endast en tunn skiljelinje mellan folklighet och parodi. I "sلافvinnan Linas" sång till "Den lelle söte Erickzohn" (*Den stora fonden*, 1904) klingar möjligen ekon av samma inspiration som väglett Fakirens Eurentia Glasberg i dikten om Den grymme Nilzon:

Allting hveskar kärlek, tro och höpp
Jag tänkte ge dig båd' min själ och kröpp
Hvi, svek du mig, o, Hiawatha!
Du kom ej klockan sju,
Och gaf mig rangdevu!
O, minne, haha! Sabla karlslok [---]

Efter flytten till Gävle skrev Kullenbergh sina sista revyer, inte utan framgång. Här fanns ingen Axel Engdahl att konkurrera med. Hans enligt uppgift sjuttonde revy *Schaber & C:ni eller När kofvan dansar i Gefle* 1909 gjorde "stormande, glänsande succès", skriver *Gefle-Posten* (2.1.1909), och gavs över 30 gånger. Samma år gjorde hans fars *Partiet Pettersson* "obestridd lycka". Pjäsen spelades av Karin Swanströms sällskap, hade underrubriken "Valröra" och innehöll enligt tidningen "en följd af valsituationer och valpersonnager sedda i komisk och satirisk belysning, hvarjemte en förlofningshistoria är inflätad" (*Gefle-Posten* 23.2 och 27.2.1909). Revyn *Truddilutt eller Bostonflugan i Gefle. Elektriskt nyårspotpurri med sång och dans i 3 akter* sågs 1910 ha uppförts "med stor framgång på Mindre Teatern".

För en sentida läsare av de tryckta kupletterna framstår emellertid signaturen Kul här som något tröttare. Han förser flera sånger med rent utfyllnadsgods. I nyårets "Vaktombyte" lyder varannan rad "tarara, tarara, tararatatata". I "Tidningspojkmarnas duett" är varannan rad "klipp, klapp, klipp, klapp, klippeklippeklapp", vilket sjungs tolv gånger, och i droskkuskens visa förekommer titelraden "Hejsan,

kolifejsan" sexton gånger enligt samma mönster. Ett lokalt nummer om hur en penningfond skall användas ("Murénska medlens delning") har Kullenbergh *mutatis mutandis* kopierat helt och hållet från sin göteborgsrevy sex år tidigare. I *Schaber & C:ni* sjöngs den gamla kupletten "Skatt, skatt!" i oförändrat skick.

År 1915 skrev Kullenbergh revyn *Ungkarlsblod*. Liksom vid den första revyn hade han här en medförfattare, denna gång Veckojournalens redaktör Sigge Strömberg (författaren till *Styrman Karlssons flammor*). Ännu 1918 medverkade han med texter i en av Stockholms sommarrevyer (enligt dödsrunan i *Stockholms-Tidningen* 18.7.1918).

*

Kullenbergh var utan tvekan en driven och effektiv revyförfattare i sina bästa stunder, medveten om klang och rytm i sitt språk. Det förefaller troligt att han i viss utsträckning har anslutit sig till vedertagna uttrycksmedel i en stark (göteborgsk) revytradition. Han vann också popularitet med sitt "ständigt goda humör och oförargliga skämt" (dödsrunan i *Gefle-Posten* 18.7.1918). Signaturen Z-k-s (Johannes Lindberg) skrev under Kullenberghs gamla vinjett "I förbifarten": "han var den borne humoristen" (*Stockholms-Tidningen* 18.7.1918). Vi har tagit del av en hävdatecknares värdering av Kullenberghs gärning som revyförfattare; Fredberg skrev också (*GHT* 29.12.1934) att som kåsör

kunde han vara mycket kvick, men lika ofta krystad, och någon djupare humoristisk ådra ägde han inte. Mest lyckad var han, när han i en trängre krets, inter pocula, släppte gäcken lös, berättade anekdoter eller roade pressföreningarna med sina personligt färgade föredrag.

Här tycks cirkeln sluten. Vi är på något sätt tillbaka där undersökningen startade: "Sompen", Tua... I genomgången av Kullenberghs tryckta revytexter har jag försökt hitta något som kunde tolkas som "fakiriskt" arvegods. Det låter sig knappast göra.

Orsakerna kan naturligtvis vara av flera slag. Formerna nyårsrevy och dagstidningskåseri tar i regel som sin uppgift att tillfredsställa den

breda publiken på ett sätt som Fakirens humor kanske sällan gör. (Mina tankar går till en formulering av Hans Küntzel i "Axel Wallengren. En studie" i Axel Wallengrens *Samlade skrifter*, I:54: "Den som begagnar övermänniskans förstöringsglas, ser annorlunda än den som tittar genom borgerlighetens brillor.") Tydligt hade Kullenbergh också redan på Tua-tiden en egen skämtarprofil. Trots att han verkligen hörde till den första kretsen kring Wallengren har han ingalunda låtit sin egen humoristiska verksamhet bli till fakiriska apostlagärningar.

Någon andlig kusin till Fakiren var eller blev Kullenbergh knappast. I de kåserier och sångtexter som studerats tycks det varken finnas stilistiska eller andra tydliga influenser av Axel Wallengren.

Källor

Kullenbergh, Carl J.: *S. A. Andrée, hans lif och person. En skildring af vår store nordpolsfarare*, Göteborg 1898 (129 s.; ill.).

Kupletter med musik och fotografier ur Stora Teaterns nyårsrevy Hoppla, pappa måste se det! eller Revolutionen 1900: Oblodigt satyrspel i 3 tablåer af Kul, Göteborg 1901.

Nyårsrevyn Det stora valmötet: Sju kupletter och fotografier ur nyårsrevyn "Det stora valmötet", af Carl Kullenbergh (Kul), Göteborg 1903.

Kupletter och fotografier ur sommarrevyn "Gamle Seidelberg." Af Kul. Uppföres på Lorensbergs sommar-teater, Göteborg 1903.

Kupletter med musik och fotografier ur nyårsrevyn Den stora fonden eller "Dom deka å ja' skref" af Kul, Göteborg 1904.

Ur Stora Teaterns nyårsrevy "Tidens Dag" af Kul, Göteborg 1906.

Kupletter och fotografier ur nyårsrevyn i Gefle Truddilutt eller Bostonflugan i Gefle. Elektriskt nyårspotpurri med sång och dans i 3 akter af Kul, Gefle 1910.

Litteratur

Antonsson, Birgit, "'Svart står min klippa i nattsvart snö...': Två litterära lustmord i Norden", i: *Bibliotek: tradition och utveckling. Festskrift till Lars-Erik Sanner den 18 januari 1991*, Stockholm: Stockholms universitetsbibliotek 1991, 262-271.

Ericson, Uno Myggan, *Historier från revyn*, Göteborg: Tre böcker 1999.

Fredberg, Carl Rudolf A:son, "Göteborgsrevyerna och deras författare. IX. Andra revyförfattare", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 29.12.1934.

Julén, Björn, "Ur glömskans svarta natt: Emil Kléen, Axel Wallengren och Gustaf Uddgren", *Parnass* 1999:4, 27-28.

Küntzel, Hans, "Axel Wallengren. En studie", i: Axel Wallengren, *Samlade skrifter*, 1923, I:1-68.

Myggans Nöjeslexikon, Höganäs: Bra Böcker 1989-93.

Pettersson, Åke, *Teaterliv i Göteborg*, Göteborg: Tre böcker 1992.

Publicistklubbens matrikel vid 20:e århundradets början: Biografiska och genealogiska uppgifter utgifna af Viktor Millquist, Stockholm 1901.

Rosenius, Paul, *De unge gubbarne*, Stockholm: Bonniers 1909.

Rosenius, Paul, *Mitt gamla Lund*, Lund: Gleerups 1952.

Sjöström, Carl, *Kalmar nation i Lund 1670-1914*, Lund 1915.

Swartz, E. Cson, "Jeansson från Karlskrona", i: *Genealogia Gothica*, 1931, I:4, 255-269.

Svenska släktkalendern 1936 (utg. G. Elgenstierna), Stockholm: Bonniers 1935.

Svenskt porträttgalleri. XVI. Tidningsmän. Ny tillökad upplaga. Med biografiska uppgifter af Bernhard Lundstedt, Stockholm 1910.

Svenskt pressregister.

